



Laurent Sebastien Fournier

Nantes-i Tudományegyetem, Franciaország

© www.kjnt.ro/szovegtar

Szórakozás és társadalmi kötelezettségek a provence-i fiatalok vasárnapi programjában

Az Eurethno 21. munkaülése számára kiválasztott téma – *Az európai fiatalok ünnepélyes vasárnapi tevékenységei* – egyidőben bizonyul egyszerűnek és komplexnek. Egyszerűnek azért, mert egy nagyon körülhatárolt etnográfiai témához, a hét egy napjához irányít, s módszertani szempontból az etnológusokat arra ösztönzi, hogy kiaknázzák a terepen készített feljegyzéseiket és figyelmüket a vasárnapal kapcsolatos jegyzeteikre és kutatási beszámolóikra összpontosítsák. A vasárnap azonban nem jelentéktelen nap, s emiatt tárgyalása gazdag anyagot és komplex megközelítést igényel. A vallásnak szentelt, valamint bizonyos közösségi értékek periodikus kinyilvánítására fenntartott napként, a vasárnap fényt vet a társadalmi kapcsolatok egészének dinamikájára, és arra ösztönöz, hogy számos általános kérdéssel nézzünk szembe. A társadalom különböző rétegei és csoportjai – életkorok, társadalmi osztályok, nemek stb. – milyen formában vesznek részt a vasárnapi tevékenységekben? Kik vesznek részt a különböző rítusokban és milyen mértékben? Kik zárkóznak fel a vasárnap által képviselt értékekhez? Konkrétan melyek ezek az értékek? A falu világában melyek a vasárnapi ünnep specifikumai?

Az Eurethno 21. munkaülése témájának megválasztása a figyelmet egy életkor tevékenységeire irányítja, s ezáltal három sajátos kérdést vet fel. Ez a három kérdés határozta meg a jelen tanulmány szerkezetét, amely a Franciaország mediterrán régiójában, Provence-ban több mint tíz éven át lokális közösségekben a vasárnapra vonatkozó szisztematikus etnográfiai gyűjtés eredményeit foglalja össze. A dél-franciaországi lokális ünnepek példája elsősorban lehetővé teszi a fiatalok ünnepeinek etno-historikus perspektívában való vizsgálatát a 18. századtól kezdődően. Továbbá, a templomi védőszentekhez kapcsolódó szokások áttekintése válik lehetővé. A felvetődő kérdések a következők. Mi a fiatalok szerepe ezekben a szokásokban, s a falusi társadalom többi része hogyan vélekedik a fiatalok szertartásban való részvételéről? És végül a vasárnapot a fiatalok számára e napon előírt kötelezettségek szemszögéből közelítjük meg. Ez a nézőpont az adott értékek alapján szerveződő lokális társadalmi viszonyok rendszerezését teszi lehetővé. E megközelítés végül lehetővé teszi az „ünnepi vasárnap” és a „közönséges vasárnap” különválasztását a provanszál fiatalok ünnepi szórakozása és társadalmi kötelezettségei alapján.

A templomtól a szervezőbizottságig

A kortárs etnográfusokkal egybehangzóan a történészek kutatásai kiemelik a fiataloknak a provanszál társadalomban, különösen a vasárnapi ünneplés és szórakozás szervezésében betöltött szerepének fejlődését.

A 18. század során a házasságokkal szemben nőtlenként meghatározott fiatalok korosztálya aktív szerepet játszott az ünnepek, s különösen a templomi védőszentek ünnepének, általában a vasárnapi pihenés idejének és alkalmainak szervezésében. Michel Vovelle történész szerint a templomi vasárnapi ünneplés két pólus köré szerveződött (Vovelle 1976). Egyik a reggeli szakrális pólus a misével és az esetleges körmenettel, a másik pedig a délutáni profán pólus, amelyben a játékok, a versenyek és a bál jelentették a legfőbb attrakciót. Amíg a vallásos tevékenységek szervezését különösen a diakónus és más, erősen elkötelezett és többnyire idős, egyházi tisztségviselők végezték, a profán tevékenységek, a játékok és a tánc szervezése a fiatalok hatáskörébe tartozott. Más francia történészek (Bercé 1976, Pellegrin 1983), valamint a történelmi antropológia specialistái (Fabre 1992) kimutatták, hogy a fiatalok csoportját a falu világában régióként eltérő, *guet* (örtség), valamint *abbaye de jeunesse* (fiatalok gyülekezete), valamint *bachelorie* (bakkalaureátus) néven nevezték meg, s mindenütt sajátos szerepet töltött be. A fegyelem fenntartása érdekében a fiatalok szervezetei az ellenőrzés és a fegyelmezés feladatát vállalták magukra, s különösen a faluban sorra kerülő összejövetelek és a házasságkötések idején töltötték be szerepüket, akárcsak a karneváli folklorisztikus, népi igazságszolgáltatásban és a charivariban.

A jelenlegi helyzet kialakulásához több változás járult hozzá. Ezek között voltak az 1789-es forradalmat és a 19. századi iparosítást követő változások, a fiataloknak a republikánus rendet ellenző, az egész ország területén kialakuló helyi ellenőrző hatóságokkal szembeni ellenszenv, s a fiataloknak az ezt követő, város irányába történő áramlása. A provanszál falvak mai ünnepeinek vizsgálata azt bizonyítja, hogy ezeket többé nem a fiatalok csoportja szervezi, még akkor sem, ha bennük a fiatalok jelentős szerepet töltenek be. A falu védőszentjének ünnepét, amelyet Provence-ban *votives*nek neveznek, valójában egy szervezőbizottság készíti elő, és felügyeli annak lezajlását (Fournier 2005). Ennek a bizottságnak a létezését bizonyítja az a tény, hogy a helyi hatóságok hitelezik az ünnep szervezéséhez szükséges pénzt, eltérően a 18. századtól, amikor ezt a fiatalok maguk gyűjtötték össze ritualizált gyűjtőutak során (Fabre 1992). A fiatalok csoportja bizonyos falvakban ma

is létezik, azonban az ünnepet ünnepi bizottság készíti elő, s ennek képviselői kérik fel őket az ünnepen való részvételre. Az utóbbi évekig a fiatalok csoportja esetenként koncertet vagy felvonulást szervezett, vagy mindössze a kávézóba vonult ki alkoholt fogyasztani.

A provence-i helyi vallásos ünnepekben szintén szerepet játszó legényszervezetek más irányban fejlődtek tovább. Az ünnep szervezésében betöltött szerepük változatlan maradt, maga a szervezet azonban egy más életkor felé tolódott el. A szervezet és feladatköre konzerválódott, ám a tagjai az idősebb korosztályból kerülnek ki (Fournier 2005: 162). A „kapitány”, „felügyelő” és a „gazda” megválasztása bizonyos pragmatikus szempontokat és udvariassági elveket követ, s a felkérés a 60 és 80 év közöttiekre irányul, szemben a 20. század első felével, amikor a tisztségviselők a 20 és 30 évesek közül kerültek ki. A városra való özönlés tömeges mérete és a regionális hagyományoknak a falusi fiatalok általi elhagyása következtében a generációk megújulása elmaradt, s így az ünnepek szervezői arra kényszerülnek, hogy a szervezésben a maguk fiatalkorának rítusát vegyék alapul. Ennek következtében az ünnep kinézete gyökeresen megváltozik. Paradoxális módon az ünnep megváltozásához épp a folytonosságot biztosító személyek járultak hozzá.

A környező régiókban dolgozó antropológusok is azt bizonyítják (Besaignet 1982), hogy az utóbbi évszázad során a fiatalok által szervezett ünnepekről megtörtént az átmenet a felnőttek által fiataloknak szervezett, a „fiatalok ünnepének” nevezett ünnepekre. Ezek a változások arra ösztönöznek, hogy megvizsgáljuk a fiatalok ünnepi tevékenységeit, a fiataloknak az ezekben való implikálódását, azaz az ünnepben játszott szerepüket és annak természetét.

Az „ünnepi vasárnap”: kicsapongás és inverzió

A fiatalok ünnepben játszott szerepének empirikus elemzése végett figyeljünk egy sajátos helyi vasárnapi ünnepre, Szent Baudile és a Nove felszabadulásának ünnepére (Bouches du Rhône). Egy átfogó megközelítés érdekében felhasználtuk mindazokat az etnográfiai feljegyzéseinket, amelyeket 1997 és 2007 között vasárnapról vasárnapra készítettünk a településen a fiataloknak a falu védőszentje ünnepében való részvételével kapcsolatban.

Az ünnep péntektől a következő szerdáig tart és a vasárnapi hivatalos program változás nélkül ugyanaz maradt. Reggel misére és a hagyományos

viseletben történő folklórfelvonulásra kerül sor, délben az iskola udvarán egy itallal jól megöntözött „óriás-paëlla” [lepény] elfogyasztására, s a napot bál zárja le. A különböző eseményekben a különböző korosztályok részvétele világosan megoszlik. A felvonuláson és a reggeli misén többségben a legifjabbak és a legidősebbek vesznek részt, azaz népviseletbe öltözött gyerekek nagyszülei kíséretében. A családok által elfogyasztott paëlla a helyi futball klub „veteránjainak” mesterműve: azok a 35 és 55 közötti férfiak sütik, akik a sport által az ifjúság és a fiatalos egészség értékeit ápolják. Az étel és az italok elfogyasztása főként a 15 és 40 év közötti fiatalokat gyűjti egybe, akik „folyadékot esznek”, azaz akik az ételt nagy mennyiségű alkohollal helyettesítik, és akik a kortárs techno- és rockzene dallamaira örülten táncolnak. Az esti bálban mindössze néhány túlélő vesz részt, ezek általában a legidősebbek és a legfegyvermezettebbek, akik a nap kikapásainak megbeszélése végett gyűlnek össze.

A „Les Pitchoun’s” („a kicsik”, „a gyerekek” provanszál nyelven) nevű ifjúsági csoport tagjai könnyen felismerhetők az általuk viselt öltözetről. Egy dundi és mókás csecsemő képét viselik magukon. Az ő megfigyelésük a fiatalok vasárnapi ünnepi viselkedésével kapcsolatban számos következtetést tesz lehetővé. A vasárnap általában az előző nap éjjélekor kezdődik, forró hangulatban telő virrasztással.¹ Az éjszakai ivászat hivatalosan reggeli 2 órakor zárul, de ezt folytatni lehet egy „bodegában”, spanyol megnevezésén egy „pena”-val (Pendax 2007: 81). Itt általában mintegy ötven fiatal találkozik újra egy utolsó korty elfogyasztására és megbeszélni az elmúlt nap történéseit, mielőtt reggeli négy óra körül végleg elbúcsúznak egymástól.

Ilyen körülmények között kevesen vannak olyanok, akiknek az ivászatot követően sikerül részt venni a reggeli programon, a folklórfelvonuláson. A fiatalok a kávézóban tűnnek fel dél felé, csoportosan, és azonnal alkoholt rendelnek. Egy órán belül már felborul az első vizeskanna. A terasz egy sarkában küzdelem kezdődik jégdarabokkal. Az örület a zene ritmusára betölti a kávézót. Egy helyi zenekar éljenzést vált ki. Tizenöt perc múlva a fiatalok egy csoportja szappanhabot hoz és azt széthinti a kávézó nagytermének sáros földjén. Csúszkálási verseny kezdődik a habban, mindaddig, amíg a tűzi-

¹ Metodológiai jellegű kérdést vet fel az időszegmentumok elemzése. Mikor kezdődik a nap? Vajon a megszokott módon, reggel? Az órák által mutatott éjjélekor, a virrasztás idején? A keresztény logika szerinti este kezdődő virrasztással? Köszönöm az Eurethno elnökének, Jocelyne Bonnet-Carbonellnek a „vasárnap határait” vonatkozó megjegyzéseit.

játék megindul a stadionban. Vizeskancsókból vizet öntenek a lányok fejére, jégdarabok csúsznak be a lányok korszettjébe. A nyugalom mindössze 17 óra körül áll helyre, amikor a kimerült asztaltársaság elhagyja a helyiséget.

Ebben a szertelen viselkedésben a „karneváliság” logikájának eluralkodását kell felfedeznünk.² A porban, majd a sárban tapicskolnak. Használt ruhát öltenek magukra, mert mindenki tudja, hogy a nap végére az öltözet bepiszkolódik és szétszakad. Egyes fiatalok teljesen álruhába öltöznek. Egyikük óriási plüss medvét cipel a hátán, a másik szinte teljesen meztelenül kerékpározik a tömegben, mások falcs szemüveget, falcs orrot és kalapot viselnek. Néhány éve a Pitchoun's csoport kezdeményezésére álarcos mulatságot szerveznek, amely a helyi hagyományokat teljesen más irányba terelte, burleszk jelentéssel ruházta fel. Egy évvel ezelőtt az *abrivado* nevű hagyományos bikajátékot, amelyben lovasok utcákon keresztül terelik a bikákat, a gyerekek paródiával tették nevetségessé: kecskéket gyűjtöttek össze, és azokat autón követték a falu utcáin. Az egyik évben autós felvonulás imitálta a vasárnap reggeli hagyományos folklórfelvonulást. A legkülönbözőbb formájú, sokszor rozsdás és összevissza hegesztett járművek rohangálnak a falu utcáin, általános derültséget kelteve.

A falu védőszentje ünnepének reggelén a provanszál falusi társadalom kontrasztjainak kihangsúlyozódása figyelhető meg. Egyik oldalon a liturgikus és szakrális vonatkozások erősödnek fel, minthogy ez a vasárnap a templom védőszentjének van szentelve, másik oldalon – feltételezhetően a vallásos jellegű szertartás fokozódásának tulajdoníthatóan – a nap során a profán jelleg is csúcspontra hág. Ilyenképpen a faluünnep vasárnapja a közösség életének összetettségét villantja fel a fiatalok előtt, s ez olyan alkalom, amely az ünnepek klasszikus antropológiai sajátosságát mutatja.

² A „karneváliság” szót átvitt értelemben használjuk, egy közös kortárs megközelítés szerint. A profán viselkedések összességét nevezi meg, amelyben a játékosság uralkodik, s amely visszajára fordítja a mindennapi élet viselkedési értékeit. Ebben a megközelítésben a terminus különbözik az igazi karnevál komoly és tragikus jellegétől, ahol az időszakos inverzió etiológiai és kozmológiai jelentéssel rendelkezik, és összefüggésben van a természet halála és újjászületése ciklusának reprezentációjával. Verebélyi Kincsőnek, az Eurethno elnökének köszönöm, hogy felhívta a figyelmem a karnevál „komoly” és „ludikus” jelentése közötti különbségre.

A közönséges vásárnapok: az ünnepi pihenés és a társadalmi kötelezettségek

Az előző leírás arra ösztönöz, hogy a sajátos eseten túllépve megfigyeljük a többi, a közönséges vásárnapokat is. Ha korábban a fiatalok ünnepi viselkedésében a kicsapongást vehettük észre, mit tapasztalunk a fiatalok megszkott vásárnapi, ünnepi magatartásában?

Egy 1998 és 2002 között Arles régiójában (Bouches de Rhône) negyven, 18–25 év közötti fiatallal végzett kutatás a vásárnaphoz kapcsolódó tevékenységek ambivalenciáját bizonyítja. A fiatalok egyrészt a szórakoztató, különösen a sport és kulturális rendezvényeket részesítik előnyben. Különösen a vásárnap délután bizonyul olyan kivételes időpontnak, amikor a falu futbalcsapata összegyűl, a fiatalok korcsolyáznak, moziba, tekézni stb. mennek. Az ilyen típusú tevékenységek egyre inkább a nyugodt vásárnaphoz kapcsolódnak, amikor nincsenek különleges, az évszaktól függően a szezont, a falura vagy tengerre való utazást célzó kiruccanások tervbevéve. Másrészt, a megkérdezett fiatalok a vásárnaphoz kapcsolódó társadalmi kötelezettségeket és feladatokat hangsúlyozzák. A vallásos kötelezettségek elenyészőek, és társadalmi környezetként eltérőek. A vásárnapi szünet a megkérdezett fiatalok szerint a családok kapcsolatára és a családi körben való maradásra alkalmas fontos időpont. Ennek ellenére a család egyre inkább elfogadja a fiataloknak a közös ebédre való távolmaradását, minthogy az előző éjszakai kimaradás után későig pihennek. Ebben az esetben nekik egy kései reggelit szolgálnak fel.

A klasszikus vásárnap modelljének erózióját okozó jelzett változások nem csupán a fiatalok számára fontosak. Társadalmi szinten ezek a felnőttekkel való interakcióban is jelentős módosulást okoznak, megerősítve ez utóbbiaknak a hét rendjének megőrzésében betöltött szerepét. Másszóval, miközben a fiatalok az előírt aktivitásokkal szemben szabadságot élveznek, a vásárnap által előírt társadalmi szabályokat és kötelezettségeket elutasítják, a felnőtteket arra kényszerítik, hogy ismételten kinyilvánítsák a vásárnap szerepét. Ahhoz, hogy a mai vásárnap teljes jelentését megértsük, a fiatalok vásárnapi ünnepi viselkedését a társadalom többi részének vásárnapi viselkedésével párhuzamban kell vizsgálni.

Ebből a szempontból Jocelyne Bonnet-Carbonellnek, az Eurethno tagjainak közreműködésével írott könyve (2003) figyelmeztet az európai vásárnap örökségének fontosságára. A nap tevékenységeinek sokfélesége – vallásos szertartások, családi pihenés, kikapcsolódás, sport, halászat, ker-

tészkeedés, kirándulás, falusi séta, matiné, bevásárlás, tisztálkodás, baráti és szerelmi kapcsolatok stb. – az európai vasárnap két nagy modellt, a vallásos és a szocialista vasárnap modellje egységének felel meg, és ugyanakkor jelzi a „profán kikapcsolódások vasárnapja”, a weekend felé történő fejlődést, amely jelenleg felváltani látszik a korábbi két modellt (Bonnet 2003: 101). Ebben az összefüggésben újragondolásra szorul a vallásantropológiai és a társadalomtörténeti megközelítés, amely a munkavégzés, a szórakozás tialalmát, a vasárnapi ünnepélyes tevékenységek dinamizmusát értelmezte. Szükséges mind a tények, mind a vasárnapot meghatározó személyek viselkedésmódjának számbavétele, amelyek kölcsönösen meghatározzák egymást. A vasárnapi tevékenységek áttekintése után a hét e jelentős napján belül működő szociális kapcsolatok igényelnek nagyobb figyelmet. Ez a nézőpont teszi lehetővé annak megértését, hogy fejlődésének tulajdoníthatóan helyi – falusi és családi – szinten a vasárnap továbbra is szabályozza a társadalmi kapcsolatokat.

Következtetések

Következtetés gyanánt szükségesnek látszik megismételni azokat a tényeket, amelyeket a jelen tanulmány kiemelni szándékozott. Az etnohistorikus megközelítés lehetővé tette annak megvilágítását, hogy a fiatalok által szervezett ünnepélyes vasárnapról megtörtént az átmenet a fiatalok figyelmére számot tartó, felnőttek által szervezett ünnepi vasárnapra. Továbbá, feltárta a fiataloknak az ünnepi vasárnap átalakításához való hozzájárulását. Ők ugyanis a felnőttekkel szemben a falu patrónusának ünnepén egy karneváli és profán magatartást honosítottak meg. Miközben a felnőttek a vasárnaphoz a méltóságteljes ünneplést társítják, a fiatalok ezt a kicsapongás, az értékek kiforgatásának idejévé alakították. És végül a közönséges vasárnapra vonatkozó kutatás azt mutatta meg, hogy a fiatalok és a felnőttek között egyre erősebb vita és egyezkedés folyik a vasárnap által képviselt értékekkel kapcsolatban. Mindezek együtt a figyelmet egy háromtényezős helyzet dinamikájára irányítják: a fiatalok korosztályának és a felnőtteknek a viszonyára a liturgikus vasárnap és a karneváli vasárnap, a méltóságteljes ünneplés és a végtelen orgia ellentétére, az év folyamán váltakozó „ünnepi vasárnap” és „közönséges vasárnap” viszonyára. Mindez a téma összetettségét és a bejárando terület gazdagságát érzékelteti.

Szakirodalom

- BERCÉ, Yves-Marie
1994 *Fête et révolte. Des mentalités populaires du 16^e au 18^e siècle*. Hachette, Paris (első kiadás: 1976)
- BESSAIGNET, Pierre et alii
1982 *La jeunesse, la fête et l'école*. Ed. d'Aujourd'hui, Plan de la Tour
- BONNET-CARBONELL, Jocelyne
2003 *Dimanche en Europe*. Editions du Signe, Strasbourg
- FABRE, Daniel
1992, *Carnaval ou la fête à l'envers*. Découvertes Gallimard, Paris
- FOURNIER, Laurent Sébastien
2005 *La fête en héritage: enjeux patrimoniaux de la sociabilité provençale*. Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence
- PELLEGRIN, Nicole
1983 *Les Bacheleries. Organisations et fêtes de la jeunesse dans le Centre-Ouest. 15^e/17^e siècle*. Société des Antiquaires de l'Ouest, Poitiers
- PENDANX, Marie
2007 «Les bandas dans l'arène.» In: BERNIÉ-BOISSARD, Catherine – FOURNIER, Laurent Sébastien (dir.): *Tauromachies, cultures du sud*. L'Harmattan, Paris, 77–94.
- VOVELLE, Michel
1976 *Les métamorphoses de la fête en Provence de 1750 à 1820*. Aubier-Flammarion, Poitiers